

В. І. Приймак,

д. е. н., професор, завідувач кафедри інформаційних систем у менеджменті, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

О. Р. Голубник,

к. е. н., доцент, доцент кафедри інформаційних систем у менеджменті, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів

Є. М. Борщук,

д. е. н., професор, професор кафедри економіки, Львівський регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України, м. Львів

ВПЛИВ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА ДОБРОБУТ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

V. Pryimak,

Doctor of Economics, professor, head of the department of information systems in management, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

O. Holybnyk,

PhD in Economics, associate professor of the department of information systems in management, Ivan Franko National University of Lviv, Lviv

Ye. Borshchuk,

Doctor of Economics, professor of the department of economics, The Lviv Regional Institute of Public Administration National Academy of Public Administration, the Office of the President of Ukraine, Lviv

THE INFLUENCE OF THE SHADOW ECONOMY ON THE POPULATION WELFARE OF UKRAINE

Проаналізовано підходи науковців до вивчення і оцінювання добробуту населення країни. Обґрунтовано необхідність дослідження впливу тіньової економіки на економічний добробут суспільства при вивченні рівня життя населення країни. Охарактеризовано структурні елементи, позитивні і негативні сторони тіньової економіки. Визначено обсяги і рівень тіньового сектора економіки в Україні та деяких інших країнах світу. Висвітлено головні причини розвитку тіньових процесів у нашій країні. Доведено, що у країнах з високим рівнем тінізації економіки, зокрема і в Україні, через недоплату працедавцями найманим працівникам зароблену ними заробітну плату диференціація доходів зростає, а економічний добробут суспільства зменшується. Встановлено, що негативний вплив на суспільний економічний добробут здійснює тіньова економіка через неможливість перерозподілу тіньових доходів громадян України на користь незаможних верств населення.

The approaches of scientists to the study and evaluation of the population welfare are analyzed. The need to study the influence of the shadow economy on the economic welfare of the society in studying the standard of living of the population of the country is substantiated. Structural elements, positive and negative aspects of the shadow economy are characterized. The volume and level of the shadow economy sector in Ukraine and some other countries of the world are determined. The main causes of the development of shadow processes in our country are highlighted. In countries with a high level of shadow economy, in particular in Ukraine, because of the underpayment by employers for the employees earned wages the income differentiation increases, and the economic welfare of society is decreasing has been proven. The shadow economy has a negative impact on public economic welfare due to the impossibility of reallocating the shadow incomes of Ukrainian citizens in favor of the poorer sections of the population is established.

Ключові слова: тіньова економіка, тіньові доходи населення, рівень тінізації економіки, економічний добробут, суспільний добробут населення.

Key words: shadow economy, shadow income of the population, the level of shadow economy, economic welfare, social welfare of the population.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Зменшення обсягів вироблених товарів і наданих послуг, зростання цін та велике безробіття, інші негативні тенденції, які супроводжують формування ринкових відносин в Україні, суттєво вплинули на рівень життя населення країни та добробут її домашніх господарств. Доходи громадян країни суттєво знизилися, зростає майнова диференціація в суспільстві, що в сукупності призвело до зuboження населення. Посилили ці процеси світова фінансово-економічна криза та військові дії на сході України.

Враховуючи те, що об'єктивним виразником ефективності трансформаційних перетворень в економіці країни, її структурної перебудови та впровадження соціально-економічної політики розвитку можна вважати рівень життя її населення, виникає необхідність у наукових дослідженнях

добробуту її домашніх господарств, вивченні доходів і витрат цих господарств у сучасних умовах функціонування українського суспільства. Від вирішення проблеми підвищення рівня економічного добробуту населення безпосередньо залежать спрямованість і темпи подальших перетворень у країні, оскільки саме добробут у кінцевому рахунку визначає політичну та економічну стабільність суспільства загалом.

Безумовно, що одним з головних чинників, які визначають рівень добробуту населення країни, є величина доходів домогосподарств. Збільшення величини доходів окремої особи, у разі сталих величин всіх інших показників, веде до зростання рівня її добробуту. Українські громадяни отримують свої доходи в офіційному і тіньовому секторах економіки. Якщо інформацію про доходи населення

Україні надає національна статистика, то оцінити обсяги тінювих доходів домогосподарств країни досить складно. Непросто також визначити вплив тінювої економіки на добробут населення країни. У зв'язку з цим важливим напрямком наукових досліджень є вивчення взаємозв'язку тінювих доходів домогосподарств з добробутом населення України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми дослідження добробуту населення країни, вивчення чинників, які визначають його величину, оцінювання цієї величини були в полі уваги науковців від давніх часів. Наукові дослідження, які пов'язані з вивченням рівня життя та доходів населення країни, добробуту її громадян, здійснювали такі вчені-економісти: А. Гвелесіані, О. Грішнова, О. Длугопольський, А. Колот, Е. Лібанова, І. Малий, А. Маслоу, В. Мортіков, В. Нордгауз, С. Пачишин, А. Пігу, П. Самуельсон, Г. Сіджвік, А. Сен, Дж. Тобін, Н. Холод та багато інших. Зокрема А. Пігу ввів до наукового обігу поняття економічного добробуту [1], В. Нордгауз і Дж. Тобін розробили показник (міру) економічного добробуту, а П. Самуельсон перейменував його в чистий економічний добробут [2]. Щодо українських науковців, то А. Гвелесіані вивчала теоретичні та прикладні проблеми диференціації грошових доходів населення у контексті трансформації економіки України [3]. В роботі [4] досліджувався функціональний, а в монографії [5] — родинний розподіл доходів і бідність у перехідних економіках.

Дослідженнями питань пов'язаних з тінювою економікою займалися також багато як зарубіжних, так і вітчизняних науковців. Вагомий внесок у дослідження вказаної проблематики зробили В. Базилевич, А. Базилюк, Є. Боршук, З. Варналій, Т. Городецька, Г. Гросман, П. Гутман, В. Засанський, А. Колас, Ю. Латов, Е. Лібанова, І. Мазур, І. Петрова, А. Портес, В. Танзі, та інші. Так, у наукових працях [6; 7] висвітлено теоретичні та прикладні основи дослідження тінізації, а в працях [8, 9] — особливості теоретико-прикладних засад детінізації економіки України. У роботі [10] розглянуто зміст тінювих доходів населення, їх форми, джерела та механізми їхнього отримання в сучасній економічній діяльності. Водночас необхідно зазначити, що науковцями досі недостатньо вивчено взаємозв'язок тінювих доходів домогосподарств з добробутом населення України, вплив цих доходів на економічне зростання та рівень життя українських громадян.

МЕТА СТАТТІ

Метою роботи є дослідження особливостей впливу тінювої економіки, зокрема тінювих доходів домогосподарств, на економічний добробут населення України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Добробут населення країни і окремої особи зокрема, вивчали багато науковців. Різні економічні теорії, від утопічних соціалістів до найновіших сучасних ідеологій, по своєму підходили до тлумачення поняття добробуту. Всі представники цих теорій погоджувались з тим, що добробут людини характеризує її щастя та задоволеність від життя. Однак проблема полягала в оцінюванні величини добробуту окремої людини і суспільства в цілому.

Вперше багатство і добробут з позицій суспільства і з позицій окремого індивіда став розглядати англійський економіст Генрі Сіджвік. Він вказує, що одні і ті ж поняття мають різне значення залежно від мікро- чи макроекономічного рівнів їхнього аналізу. Потреби особи можуть відрізнятися від інтересів суспільства і навіть вступати з ними у конфлікт. Ринкова саморегуляція не завжди ефективно вирішує деякі проблеми в суспільстві. Особливо це стосується системи розподілу доходів. На його думку, в багатьох випадках, зокрема і для поліпшення добробуту населення країни потрібне втручання держави. Більш рівномірний розподіл доходів між людьми, перерозподіл їх на користь бідних верств населення підвищує рівень суспільного добробуту [11].

Кращий добробут має не тільки населення цієї країни, у якій розподіл доходів між її членами більш рівномірний порівняно з іншими країнами, але й якщо в ній кращі умови і умови праці, безпека і житлові умови, більш якісні та доступніші освіта, медичне обслуговування і відпочинок, менш забруднене навколишнє середовище і т. п. Неможливість кількісно виміряти величину загального добробуту населення певної країни привело А. Пігу до думки оціню-

вати тільки економічні його аспекти. В результаті, частину суспільного добробуту, яку можна виразити у грошовому еквіваленті, він назвав економічним добробутом [1]. Для його вимірювання А. Пігу запропонував використовувати національний дохід, чи конкретніше, ВВП на душу населення.

Використання вказаного показника як мірила економічного добробуту має низку недоліків, на що неодноразово вказувало багато науковців [11]. Тому враховуючи ці недоліки, американські вчені Джеймс Тобін і Вільям Нордгауз запропонували використовувати для цього свій Показник (міру) Економічного Добробуту (Measure of Economic Welfare, MEW), для розрахунку якого вони від величини ВВП віднімали вартісну оцінку негативних чинників, які пов'язані з виробництвом (забруднення повітря і води, шум і перенаселення в містах тощо), і додавали грошову оцінку неринкових операцій (робота в сфері домашніх господарств, включаючи такі послуги, як приготування їжі, підтримання житлових приміщень у чистоті, виховання дітей, догляд за немічними тощо), вартість продукції, створеної тінювим сектором економіки, а також вартісну оцінку дозвілля та покращення якості товарів. Под Самуельсон, який продовжив дослідження вказаної проблематики, назвав цей показник Чистим Економічним Добробутом (ЧЕД) [2].

Таким чином, від обсягів тінювої економіки в країні суттєво залежить величина її показника ЧЕД. Безумовно, що чим більші тінюві доходи певної особи, тим кращий її економічний особистий добробут і добробут її сім'ї. Збільшення обсягів тінювої економіки в країні при незмінних обсягах офіційної економіки веде до зростання доходів її громадян і покращення економічного добробуту суспільства в цілому. Однак тінюві процеси по-різному впливають на доходи різних громадян. Це залежить від країни, особи і від самих обсягів тінювої економіки в цій країні. Розглянемо детальніше, як впливають тінюві процеси на доходи і економічний добробут підприємців, найманих працівників та інших громадян України, як це відбивається на загальному економічному добробуті українського суспільства.

Тінювий сектор існує в економіці кожної країни. Однак обсяги його відрізняються від країни до країни. До цього сектора економіки відноситься всяка економічна діяльність, яка не є офіційною. Можна виділити три структурні елементи тінювої економіки: неформальна економіка, прихована економіка і підпілля (кримінальна) економіка [7]. До неформальної складової тінювої економіки відноситься вся дозволена, але формально не зареєстрована економічна діяльність. Її не фіксують у статистичній звітності і суміщують переважно з домашньою економікою. Прихована економіка — це та частина економічної діяльності, яку з метою ухиляння від сплати податків спеціально не відображають у статистичній звітності, результатом чого є зменшення податкових надходжень до державного бюджету і недостатність його коштів для державного стимулювання економічного зростання. Підпілля економіка пов'язана з зaborоненою діяльністю, яка стосується виготовлення і збуту наркотиків, торгівлі зброєю, займання проституцією і рекетом, контрабанди товарів і продажу краденого, що негативно впливає на розвиток країни.

Незважаючи на значні негативні наслідки тінювої економіки в державі, вона має і позитивні сторони. Вона виконує роль певного стабілізатора економіки. Порівняно з офіційною, тінюва економіка є більш гнучкою і динамічною, швидко реагує на потребу структурних змін в економіці, розширює можливості зайнятості населення тощо. Особливо це проявляється під час економічної кризи, коли офіційні доходи більшості громадян суттєво зменшуються.

Слід наголосити, що в Україні обсяги тінювої економічної діяльності досить великі. За різними підрахунками тінювий сектор займає від 30 до 60 % всієї економіки нашої країни. Зокрема, згідно досліджень Світового банку, тінізація економіки України в 2010 р. становила 58,7 % ВВП [7]. За результатами досліджень міжнародної Асоціації дипломатичних сертифікованих бухгалтерів (АССА), які присвячені оцінюванню і прогнозуванню розвитку тінювої економіки, обсяг цієї економіки в Україні у 2016 р. склав 1 трлн 95,3 млрд грн. або 45,96 % від ВВП країни [12]. Серед 28 досліджуваних країн, Україна за рівнем тінювої економіки займала в цьому році третє місце (табл. 1).

У таблиці 1 подано рівень тінювої економіки (у відсотках до ВВП) в Польщі та 10 країнах, які за цим рівнем у 2016 р. займали перші п'ять і останні п'ять місць серед

Таблиця 1. Рівень тіньової економіки (у % до ВВП) у деяких країнах світу у 2011 і 2016 рр. та його прогноз на 2017–2025 рр.

Країна	2011	2016	2017	2020	2025	Місце*
Азербайджан	47	67,04	66,12	56,73	58,38	1
Нігерія	50,73	48,37	47,7	46,99	46,11	2
Україна	45,16	45,96	46,12	46,1	45,98	3
Росія	39,33	39,07	39,29	39,37	39,3	4
Шрі Ланка	39,5	37,76	37,33	36,46	34,85	5
...
Польща	24,59	23,68	23,42	22,95	22,13	15
...
Великобританія	11,83	11,47	11,29	11,19	10,83	24
Австралія	12,82	11,4	11,09	10,24	8,89	25
Китай	10,54	10,15	10,17	10,05	9,9	26
Японія	10,22	10,08	9,89	9,42	7,86	27
США	8,2	7,78	7,69	7,42	6,94	28

*Місце країни за рівнем тіньової економіки в ній у 2016 р. серед 28 досліджуваних країн світу.

Джерело: [12].

28 країн світу. Як видно з цієї таблиці, випереджують Україну за відносними обсягами тіньової економіки лише Азербайджан і Нігерія. Польща за величиною цього показника у 2016 р. серед досліджуваних країн займала 15 місце. Найменші відносні обсяги тіньової економіки у Великій Британії, Австралії, Китаї, Японії і Сполучених Штатах Америки. Якщо у більшості країн за прогнозами АССА рівень тіньової економіки буде постійно знижуватися, то в Україні і Росії величина цього показника в найближчі вісім років залишиться незмінною.

Такі великі обсяги тіньової економіки і тіньових доходів населення України зумовлені низкою причин, одні з яких є однаковими для багатьох країн, а інші — притаманні тільки нашій країні.

Однією з головних причин того, що значна частина працівників в нашій країні погоджується на зайнятість у тіньовому секторі економіки це низький рівень їхніх доходів. Не маючи достатніх засобів до існування українські громадяни погоджуються на неофіційне працевлаштування, неповну офіційну і додаткову тіньову зайнятість, зарплату "в конвертах", аби отримати більше доходів.

Українські громадяни з часом все більшу частину своїх доходів витрачають на найнеобхідніші товари, зокрема продукти харчування. Якщо в країнах Європейського Союзу витрати домогосподарств на продукти харчування не перевищують 15—25 % сімейних доходів, то в Україні величина цього показника становить майже 60 %. При цьому основними продуктами харчування в нашій країні залишаються молоко і молочні продукти, овочі, хліб та хлібобулочні вироби [13].

Іншою причиною наявності таких великих обсягів тіньової економіки в Україні є неефективність національної податкової системи. Високий рівень податкового навантаження, нерівномірність розподілу цього навантаження між підприємствами, неефективність наданих деяким з них податкових пільг та звільнення певних товарів чи суб'єктів економічної діяльності від оподаткування змушують законослухняних підприємців переходити у "тінь" або закривати свої підприємства.

Ще однією причиною розвитку тіньових процесів в нашій країні є корупція. Корупційна діяльність є фундаментом тіньової економіки — тіньова економіка і корупція нероздільні і породжують один одного [14]. Корупція в країні не може існувати поза її тіньовою економікою. Посадові особи не змогли б займатись корупційною діяльністю якби їхні доходи і видатки були у відкритому доступі. Корупційні чиновники зацікавлені у розвитку тіньових процесів в економіці країни.

Крім вказаних, до головних чинників, що зумовлюють існування тіньової економіки в Україні, можна віднести: низьку ефективність державного регулювання економічних процесів, позабанківський грошовий обіг, недосконалість бюджетної системи, недоліки бюджетного планування та механізмів контролю за використанням бюджетних коштів, дезорганізацію господарського управління державним майном та державними підприємствами [13].

Доходи, які отримують підприємці і наймані працівники в тіньовому секторі економіки суттєво відрізняються одні від одних. Як показують дослідження науковців, зростання рівня тінізації економіки веде до збільшення асиметрії роз-

поділу грошових доходів населення України і, відповідно, до зниження рівня суспільного добробуту. Рівень доходів багатих верств населення зростає швидше, ніж бідних верств.

Урахування в розрахунках тіньової складової цих доходів показує, що реальна нерівність у розподілі доходів українських громадян є суттєво вищою порівняно з висновками отриманими на основі офіційних статистичних даних. Результати розрахунків з урахуванням відкритих даних за 2015 р. показали, що на десяту децильну групу населення припадало 20,5 % загальних доходів, а при врахуванні тіньових доходів відповідна середня частка варіює в межах 23,7—25,3 %. Величина коефіцієнта Джині у цьому році за загальними та скорегованими загальними доходами в Україні, відповідно становила 0,227 і 0,318 [15]. Тому незважаючи на деякі позитивні сторони тіньової економіки, зростання її обсягів веде до зниження рівня загального економічного добробуту суспільства.

Слід зауважити, що державне керівництво нашої країни розуміє проблему щодо необхідності зменшення обсягів тіньової економіки. Для боротьби з корупцією протягом останнього часу в Україні утворені Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції і Спеціалізована антикорупційна прокуратура, приймаються нові Закони України, реалізуються інші заходи, які спрямовані на зменшення рівня тінізації економіки. Революційне рішення Уряду щодо мінімальної заробітної плати у 2017 році 3200 грн. змусило багатьох підприємців замість "в конвертах" виплачувати зарплату офіційно. Однак ці та інші дії державного керівництва не значно зменшили обсяги тіньової економіки, які залишаються на досить високому рівні.

Для зменшення диференціації офіційних доходів населення і, відповідно поліпшення суспільного добробуту, кожна держава за допомогою податків, пільг та субсидій перерозподіляє ці доходи на користь малозабезпечених громадян. У результаті асиметрія доходів населення дещо зменшується. Такі дії не тільки зменшують диференціацію доходів, а й збільшують в загальному кількості громадян, які задоволені від отриманих доходів. Однак, обсяги тіньових доходів ніде не фіксуються. Тому їх перерозподіл на користь нужденних осіб не відбувається і диференціація доходів не зменшується. Неможливість перерозподілу державою тіньових доходів населення не дає їй змоги покращити за допомогою цього механізму рівень загального економічного добробуту всього суспільства.

Отже, держава, у якої менший рівень тінізації економіки, має більше можливостей для більш справедливого розподілу офіційних доходів між своїми громадянами, зменшення диференціації цих доходів і покращення економічного добробуту її населення. У державі з великими обсягами тіньового сектора економіки бідні верстви населення через скрутне матеріальне становище погоджуються на тіньову зайнятість і тіньові доходи. Виграють від цього працедавці, які користуючись цією складною для найманих працівників ситуацією і неможливістю контролю з боку держави мають змогу зменшувати загальний рівень заробітної плати. Причому прибутки підприємців зростають не пропорційно збільшенню доходів найманих працівників, а набагато більше. Тим самим зростає асиметрія розподілу доходів населення країни, а рівень суспільного економічного добробуту знизиться. Незаможні верстви населення ще більше будуть хотіти використати ситуацію, що склалася і підтримати тіньову економіку. Підприємців такий стан речей також влаштовує. Тобто сформовану в Україні тіньову економіку, як і сприяючи їй корупцію, можна вважати "інституційною пасткою". Рівновага, яка склалася є неефективною, але стійкою. Ні у кого з учасників цього процесу немає стимулів щоб щось змінити, хоча від таких змін, тобто зменшення розмірів тіньової економіки виграє суспільство в цілому і його загальний економічний добробут поліпшиться.

Сформована в Україні за роки незалежності сукупність інститутів є неефективною, що привело до інституційної пастки. Жодна з олігархічних груп, які за цей час були при владі не змінила (бо не хотіла змінити) ці сформовані інститути. Енергій мас як після Помаранчевої революції, так і після Революції Гідності було розтрачено. Система, яка склалася, створює шалений опір державним реформам. Відбувається імітація цих реформ, а якщо якісь з них впро-

ваджуються, то дуже повільно. Елітам і олігархічним групам, які сформувалися в країні, не вигідно щось змінювати оскільки існуюча ситуація їх влаштує. Вони постійно збагачуються за рахунок зuboжіння народних мас.

На нашу думку, у країнах з високим рівнем тінізації економіки відбувається недоплата заробітної плати найманим працівникам, а фактична норма прибутку перевищує свій рівноважний рівень, що вказує на експлуатацію праці капіталом. У країнах з невеликими обсягами тіншового сектора економіки навпаки — відбувається переплата на ринку праці і недоплата на ринку капіталу. Підтверджують ці міркування наступні результати досліджень науковців. Як видно з табл. 1 рівень тінізації економіки України та Росії дуже великий (серед 28 країн світу за величиною цього показника ці країни займають, відповідно третє і четверте місце), а Польщі набагато менший (15 місце). В той час як у Великобританії та США цей рівень невеликий (відповідно, 24 і 28 місце за значенням вказаного показника). За розрахунками вчених, в Україні, Росії та Польщі найманим працівникам недоплачують заробленої ними зарплати, тобто у всіх трьох країнах відбувається явна і неприхована експлуатація найманої праці капіталом, однак на національних ринках праці перших двох країн ці процеси значно масштабніші. В США та Великобританії реальна заробітна плата перевищує свій рівноважний рівень, а фактична норма прибутку нижча від рівноважного значення цього показника [4; 16]. Тобто чим вищий рівень тінізації економіки (і, відповідно, більші обсяги тіншових доходів), тим більше можливостей у підприємців для експлуатації найманих працівників, через недоплату їм їхньої фактично заробленої заробітної плати. В результаті, асиметрія розподілу доходів збільшується і, відповідно, загальний економічний добробут суспільства погіршується.

ВИСНОВКИ

Таким чином, великі розміри тіншової економіки в Україні дають можливість працедавцям недоплачувати найманим працівникам зароблену ними заробітну плату. В результаті, у підприємців тіншові доходи зростають швидшими темпами як у їхніх робітників. Це та неможливість державою перерозподіляти тіншові доходи громадян України на користь незаможних верств населення веде до збільшення диференціації розподілу загальних доходів всього населення країни, що веде до зменшення його суспільного економічного добробуту.

Література:

1. Пигу А. Экономическая теория благосостояния / А. Пигу. — Т. 1 / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1985. — 512 с.
2. Семьюелсон П. А. Макроэкономика / Пол А. Семьюелсон, Вильям Д. Нордгауз / Пер. з англ. — К.: "Основи", 1995. — 544 с.
3. Гвелесіані А.Г. Диференціація грошових доходів населення: аналіз, прогноз та механізм регулювання: монографія / А.Г. Гвелесіані; [відп. ред. В.М. Новіков]. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2008. — 155 с.
4. Панчишин С.М. Про рівноважний розподіл доходу між працею і капіталом в економіках України та Польщі / С.М. Панчишин, О.Р. Голубник, З.В. Приймак // Формування ринкової економіки в Україні. — 2012. — Вип. 28. — С. 7—12.
5. Холод Н.М. Розподіл доходів та бідність у перехідних економіках: монографія / Н. Холод. — Львів: Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2009. — 442 с.
6. Базиліук А.В. Що таке тіншова економіка, причини виникнення та умови розвитку / А.В. Базиліук, В.Ф. Волик / Профспілки України, 1997. — № 2. — с. 37.
7. Мазур І.І. Тінізація економіки України в сучасних умовах / І.І. Мазур // Вісник Донецького університету. — Сер. В: економіка і право, спецвип. — Т. 2. — 2011. — С. 52—57.
8. Варналій З.С. Теоретичні засади детнізації економіки України / З.С. Варналій // Вісник Вінницького політехнічного інституту. — 2014. — № 1. — С. 46—53.
9. Борщук Є. Системність процесів детнізації національної економіки / Є. Борщук, В. Приймак // Ефективність державного управління: зб. наук. пр. ЛРІДУ НАДУ. — Вип. 1 (50). — Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2017. — С. 176—182.
10. Городецька Т.Е. Тіншові джерела доходів населення України в умовах відкритої економіки / Т.Е. Городецька // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. 2013. — № 2. — С. 80—86. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/uazt_2013_2_14

11. Приймак В.І. Нечітке оцінювання рівня економічного добробуту домогосподарств / В.І. Приймак // Економіка: реалії часу. — 2011. — № 1 (1). — С. 149—158.

12. Украина попала в топ-5 стран с крупнейшей теневой экономикой. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukraina-popala-top-5-stran-krupneyshey-tenevoy-1498836744.html>

13. Ангелко І.В. Тіншова зайнятість населення України: причини, наслідки та шляхи подолання / І.В. Ангелко // Вісник Хмельницького національного університету. — 2012. — № 2, Т. 1. — С. 69—74.

14. Загорський В. Корупція як визначальний чинник тіншових процесів в економіці України / В. Загорський, В. Приймак // Формування ринкової економіки в Україні. — 2017. — Вип. 37. — Ч. 1. — С. 190—196.

15. Юрчик Г.М. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіншової компоненти / Г.М. Юрчик, Н.М. Самоліук // Демографія та соціальна економіка — 2016. — № 3 (28). — С. 133—145.

16. Балацкій Е.В. Искажение равновесных цен на рынках макрофакторов / Е.В. Балацкий // Мировая экономика и международные отношения. — 2005. — № 3. — С. 121—133.

References:

1. Pigu, A. (1985), *Ekonomicheskaya teoriya blagosostoyaniya* [Economic welfare theory], Progress, Moskva, Rossiya.
2. Semyuelson, P. A. and Nordhauz, V. D. (1995), *Макроэкономика* [Macroeconomics], Osnovy, Kyiv, Ukraine.
3. Hvelesiani, A.H. (2008), *Dyferentsiatsiya hroshovykh dokhodiv naseleण्या: analiz, prohnost ta mekhanizm rehulyuvannya: monohrafiya* [Differentiation of cash incomes: analysis, forecast and mechanism of regulation: monograph], Int demohrafiyi ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrayiny, Kyiv, Ukraine.
4. Panchyshyn, S.M., Holubnyk, O.R. and Pryymak, Z.V. (2012), "On equilibrium distribution of income between labor and capital in the economies of Ukraine and Poland", *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky v Ukrayini*, vol. 28, pp. 7—12.
5. Kholod, N. M. (2009), *Rozpodil dokhodiv ta bidnist u perekhidnykh ekonomikakh: monohrafiya* [Distribution of Income and Poverty in Transition Economies: monograph], Vydav. tsentr LNU im. Ivana Franka, Lviv, Ukraine.
6. Bazylyuk, A. V. and Volyk, V. F. (1997), "What is the shadow economy, causes of development and conditions", *Profspilky Ukrayiny*, vol. 2, p. 37.
7. Mazur, I. I. (2011), "Tinization of the economy of Ukraine in modern conditions", *Visnyk Donetskoho universytetu*, ser. V: ekonomika i pravo, spetsvyp., vol. 2, pp. 52—57.
8. Varnaliy, Z. S. (2014), "Theoretical principles of shadow economy of Ukraine", *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu*, vol. 1, pp. 46—53.
9. Borshchuk, YE. and Pryymak, V. (2017), "Systemic processes of de-shadowing of the national economy", *Efektivnist derzhavnoho upravlinnya: zb. nauk. pr. LRIDU NADU*, vol. 1 (50), pp. 176—182.
10. Horodetska, T. E. (2013), "Shadow sources of Ukrainian population's income in an open economy", *Zovnishnya torhivlya: pravo, ekonomika, finansy*, vol. 2, pp. 80—86.
11. Pryymak, V. I. (2011), "Fuzzy evaluation of the economic welfare of households", *Ekonomika: realiyi chasu*, vol. 1 (1), pp. 149—158.
12. RBK — Ukrayina (2017), "Ukraine fell into the top 5 countries with the largest shadow economy", [Online], available at: <https://www.rbc.ua/rus/news/ukraina-popala-top-5-stran-krupneyshey-tenevoy-1498836744.html> (Accessed: 23.07.2017).
13. Anhelko, I. V. (2012), "Shadow employment of Ukraine's population: causes, consequences and ways of overcoming", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, vol. 2, no. 1, pp. 69—74.
14. Zahorsky, V. and Pryymak, V. (2017), "Corruption as the determining factor in shadow processes in the Ukrainian economy", *Formuvannya rynkovoyi ekonomiky v Ukrayini*, vol. 37, no.1, pp. 190—196.
15. Yurchyk, H. M. and Samolyuk, N. M. (2016), "Estimation of differentiation of incomes of the population of Ukraine taking into account their shadow component", *Demohrafiya ta sotsialna ekonomikayu*, vol. 3 (28), pp. 133—145.
16. Balatskiy, Ye. V. (2005), "Distortion of equilibrium prices in macrofactor markets", *Mirovaya ekonomika i mezhdunarodnyye otnosheniya*, vol. 3, pp. 121—133.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2017 р.